

МЕХАНІЗМИ ВИЯВЛЕННЯ ПРИХОВУВАННЯ ВАЛЮТНОЇ ВИРУЧКИ У ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

© Хома І.Б., 2007

Розглянуто механізми виявлення факту приховування валютної виручки у фінансово-господарській діяльності підприємств, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю та шляхи легалізації цього різновиду економічного злочину в сфері підприємництва через пошук можливостей повернення валютних коштів, незаконно вивезених з держави за допомогою узагальнення чинників прояву відпливу капіталовкладень.

Ключові слова: приховування валютної виручки, валютні рахунки, капіталовкладення, зовнішньоекономічна діяльність, “тіньова” економіка.

The mechanisms of the revealing of the concealment fact of the currency proceeds during the financial and economic activity of the enterprises, which are engaged in the foreign-economic activity, and the legalization ways of this variety of an economic crime in the business field, through opportunities' search of the currency means returning, which are exported unlawfully from the country, with the help of the generalization of the manifestation factors of the outflow of the capital investments, are considered.

Key words: concealment of currency proceeds, currency accounts, capital investments, foreign-economic activity, shadow economy.

Постановка проблеми

Сучасне виробниче підприємство належить до категорії складних систем, управління якими вимагає постійного підтримання технології виробничого процесу, дотримання виробничих показників, наближених до нормативних та розроблення необхідних коректив у разі виникнення відхилень у функціонуванні. Діяльність будь-якої складної системи, і, насамперед, державного підприємства, потребує додаткового і підсиленого контролю ззовні, якщо на ньому спостерігається розбалансованість надходження фінансових коштів і витрат внаслідок підозри щодо приховування на ньому валютної виручки. Ця проблема є актуальною, оскільки приховування валютної виручки належить до суспільнонебезпечних економічних злочинів у сфері підприємництва, кількість яких останнім часом зростає. Будь-які можливості вчасного виявлення факту приховування валютної виручки дасть змогу запобігти економічним збиткам держави, пов'язаним з ухиленням від сплати податків та інших обов'язкових платежів, сприятимуть запобіганню “відмивання» доходів, отриманих злочинним шляхом і, нарешті, приведуть до звуження “тіньового” сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Досвід показує, що для того, щоб виявити або не допустити економічних злочинів у сфері підприємництва, зокрема і приховування валютної виручки, необхідно використовувати їх правильну класифікацію. Більшість останніх публікацій за цією тематикою [1, 2] містять поширену класифікацію цих злочинів, яку можна згрупувати у схему (див. рис. 1).

Приховування валютної виручки належить до категорії злочинів проти порядку здійснення підприємницької діяльності. Згідно із статистичними даними загальний обсяг коштів, нелегально вивезених у період незалежної України, на 1 липня 1998 року, перевищував зовнішній борг України і становив 15 – 20 млрд. доларів США [1, с. 86], на 1 січня 2007 року ця цифра мала утричі більшу

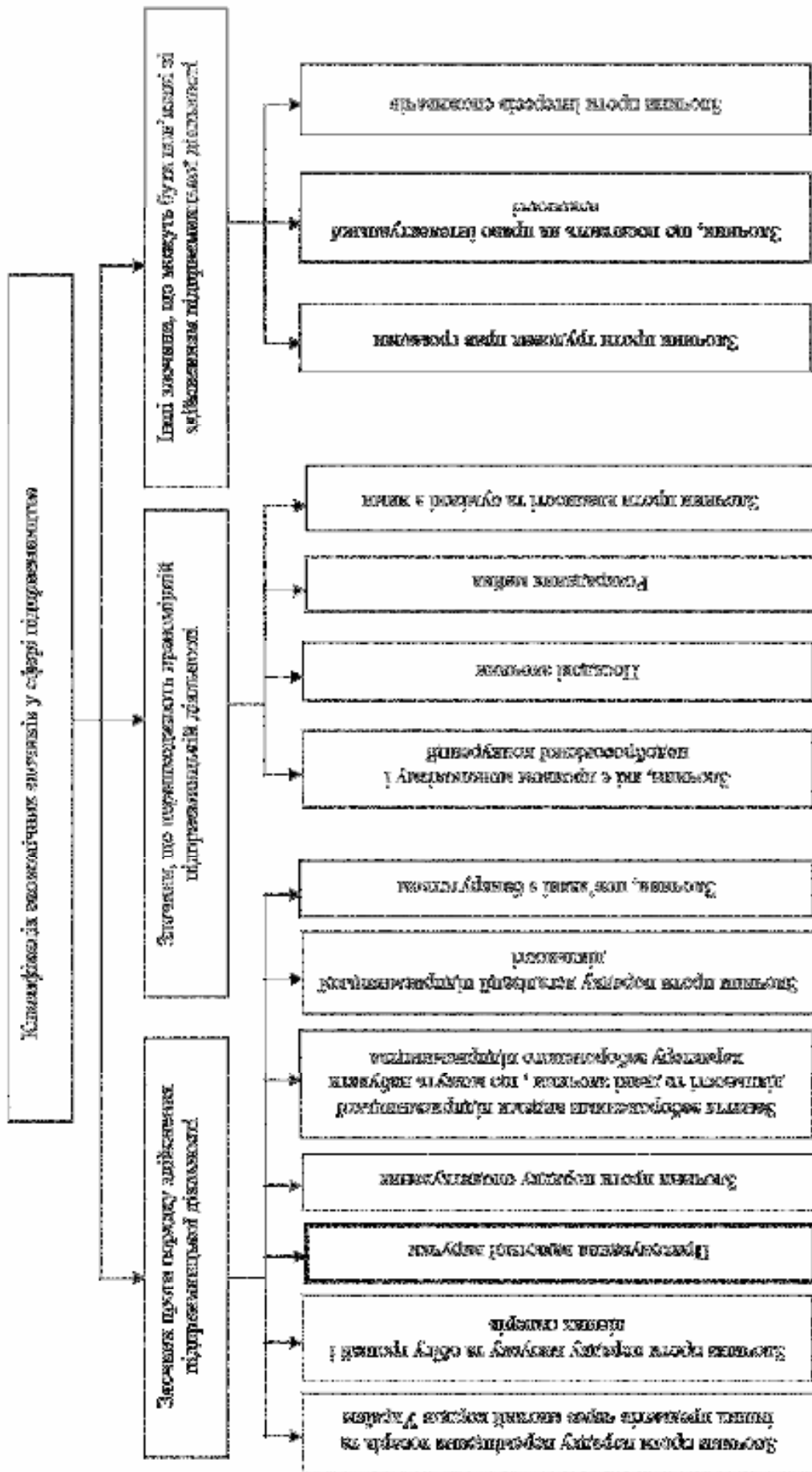

Рис. 1. Узагальнений аналіз економіки у сфері підприємствостроу

тенденцію до зростання з попереднім аналізованим періодом. Це доводить факт, що Україна стала найбільшим у Європі експортером “гінзових” капіталів. Треба пам’ятати, що валютні кошти, незаконно вивезені за межі України, вносяться на рахунки вже іноземних фінансово-кредитних установ, вкладаються у легальний господарський обіг зарубіжних країн, залишаючи нашу економіку з колосальним дефіцитом коштів.

Постановка цілей

Вчинення злочину приховування валютної виручки, насамперед, позбавляє державу можливості через механізм обов’язкового продажу надходжень в іноземній валюті збільшувати свої валютні резерви і формувати стабілізаційний фонд національної грошової одиниці. Тому у зв’язку з цим, по-перше, виникає необхідність виявлення факту цього злочину, його доведення через наявність умислу та його легалізації через повернення валютних коштів, незаконно вивезених з держави.

Виклад основного матеріалу

Відомо, що на особливу увагу і посилений економічний контроль заслуговують ті підприємства, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, тобто експортно-імпортними операціями. Бухгалтерський облік такої зовнішньоекономічної діяльності і валютних операцій здійснюється на основі плану рахунків бухгалтерського обліку, фінансово-господарської діяльності підприємств для операцій в національній валюті з виділенням в аналітичному обліку операцій в іноземній валюті. Якщо виробничо-фінансова структура нещодавно вирішила займатись зовнішньоекономічною діяльністю, то підприємцям необхідно перед тим пройти відповідну реєстрацію в Міністерстві економіки України. Для того додатково необхідно зазначити, що здійснення зовнішньоекономічної діяльності обов’язково повинно бути передбачено статутом підприємства [3, с.450–451].

Пізніше для обліку специфічних операцій підприємства можуть відкривати додаткові субрахунки із збереженням номерів діючого плану рахунків. Підставою для бухгалтерських записів з обліку зовнішньоекономічної діяльності є належно оформлені документи. Наприклад, такі як: технічна, товаросупровідна, транспортна, експедиторська, страхова, складська, розрахункова, банківська, митна, претензійно-арбітражна документації, документи про нестачі і псування товару тощо. На цьому етапі підприємці можуть вже вчиняти ряд економічних порушень, які згодом можуть перерости в економічний злочин. На жаль, в Україні є усі ознаки чинників, які зумовлюють як легальні, так і нелегальні прояви відпливу капіталовкладень з країни за кордон. Узагальнимо їх у нижченаведену схему (див. рис. 2):

Рис. 2. Узагальнення чинників, які зумовлюють як легальні, так і нелегальні прояви відпливу капіталовкладень з країни за кордон

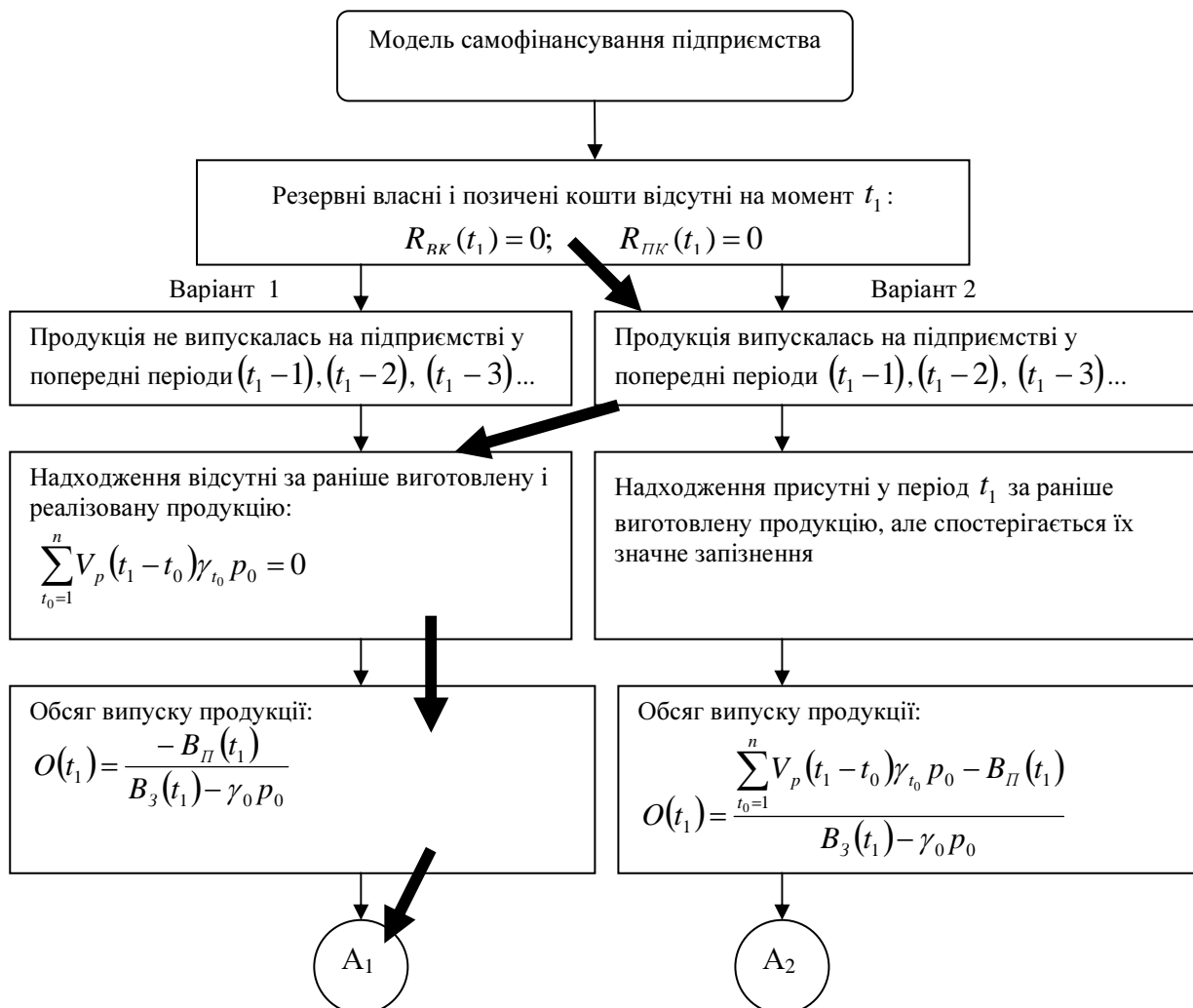
Оскільки є усі сприятливі умови є для вчинення будь-якого економічного злочину в державі, то надамо перевагу найпоширенішому злочину сьогодення у сфері підприємництва – приховуванню валютної виручки.

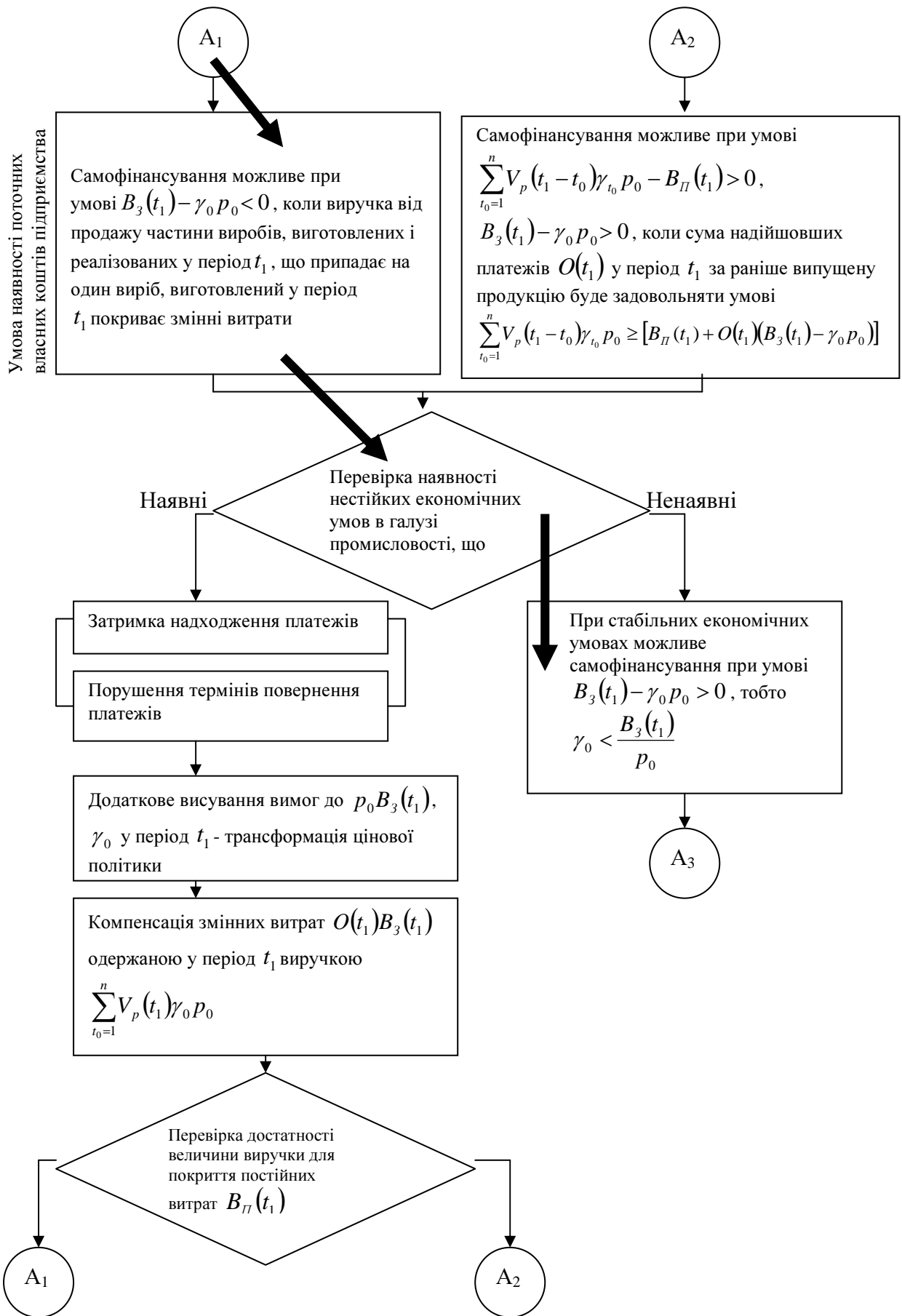
Цей злочин порушує закріплений законодавством порядок формування дохідної частини бюджету держави за рахунок збирання податкових платежів з доходів в іноземній валюті.

Встановимо об'єкт і предмет цього злочину. По-перше, об'єктом розглядуваного економічного злочину є порушення порядку здійснення міжнародних валютних розрахунків, забезпечення надходження валютних коштів і формування валютних резервів держави, або незаконне відкриття і використання за межами України цих валютних рахунків. Предметом цього злочину є сама валютна виручка, тобто виручка в іноземній валюті, одержана від продажу експортованих товарів, або дохід в іноземній валюті, одержаний від продажу товарів, або іноземна валюта, одержана в результаті конвертації виручки у національній валюті України, отриманої від продажу товарів, а потім вкладену на рахунок у банку [1, с. 88].

Якщо підприємство вже попало під підозру в приховуванні валютної виручки, то цей факт треба спочатку довести для цього підприємства з економічного погляду. Як правило, такі "ризиковані" підприємства намагаються себе зайвий раз не афішувати на ринку фінансових послуг, переважно, вони ведуть політику самофінансування, виживають за рахунок власних коштів і додатково не користуються кредитами комерційних банків. У них відсутні позичені кошти і тим більше немає ніяких резервів і у вигляді як власного капіталу, так і позиченого на момент перевірки t_1 :

$$R_{BK}(t_1) = 0 ; R_{PK}(t_1) = 0$$

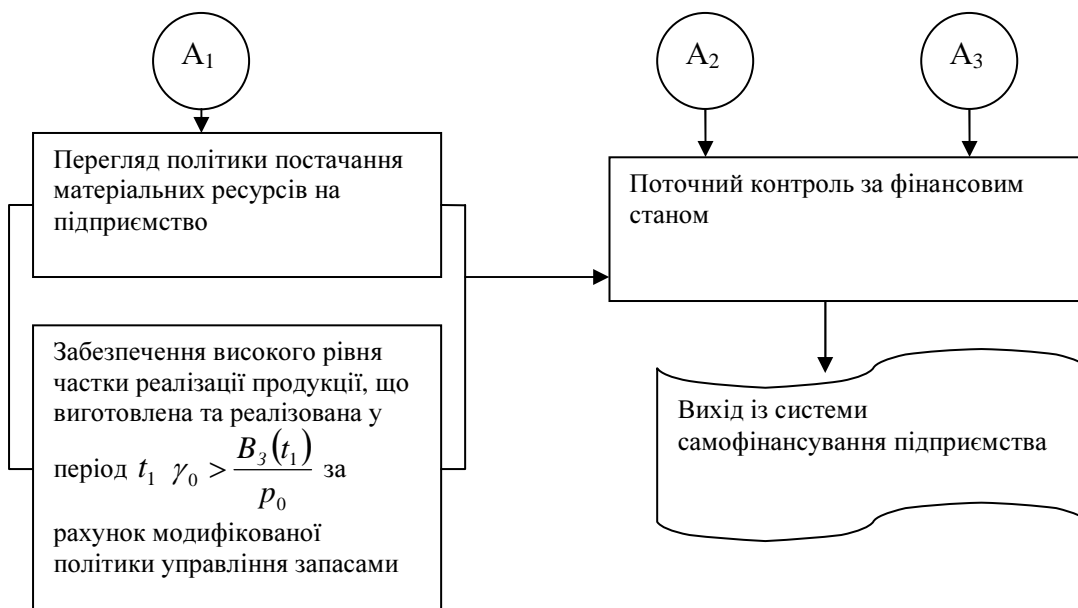

Рис. 3. Схема моделі самофінансування підприємства

Умовні позначення:

\longrightarrow – траєкторія перевірки факту приховування виручки на підприємстві;

$O(t_1)$ – обсяг випуску продукції у період t_1 ;

$V_p(t_1 - t_0)\gamma_{t_0}p_0$ – виручка від виготовлених раніше виробів в періоди $(t_1 - t_0)$, але яка надійшла у період t_1 ;

$\sum_{t_0=1}^n V_p(t_1 - t_0)\gamma_{t_0}p_0$ – загальна сума виручки від виготовленої в періоди $(t_1 - 1)$, $(t_1 - 2)$, ..., $(t_1 - n)$ продукції, що надійшла у період t_1 ;

$B_{II}(t_1)$ – постійні витрати підприємства, віднесені на продукцію $O(t_1)$;

$B_3(t_1)$ – змінні витрати одиниці продукції;

P_0 – ціна одиниці продукції;

γ_{t_0} – питома вага реалізованих виробів, виготовлених у період $(t_1 - t_0)$, виручка від реалізації яких надійшла у період t_1 ;

γ_0 – питома вага реалізованих у період t_1 виробів, які виготовлені у цей самий період;

$\gamma_0 p_0$ – виручка від продажу частини виробів, виготовлених і реалізованих у період t_1 , що припадає на один виріб, виготовлений у період t_1 [5].

Згідно з власними дослідженнями і побудовою моделі самофінансування такого підприємства [4] встановимо траєкторію (лінію руху) перевірки і доведення факту приховування виручки (рис. 3).

Рухаючись до вузлової точки, де самофінансування на цьому підприємстві можливе лише за умови $B_3(t_1) - \gamma_0 p_0 < 0$, тобто коли виручка від продажу частини виробів (або суто валютна виручка), виготовлених і реалізованих в період t_1 , що припадає на один виріб, виготовлений у період t_1 покриває змінні витрати, перевіряємо наявність нестійких економічних умов у фінансовому стані підприємства у тій галузі, в якій воно функціонує і займається зовнішньоекономічною діяльністю, а вони, як виявляється, відсутні – спостерігається насправді стабільний фінансовий стан за умови фінансування $B_3(t_1) - \gamma_0 p_0 > 0$ (тобто $\gamma_0 < \frac{B_3(t_1)}{P_0}$).

Одночасно виконуватись умови: $B_3(t_1) - \gamma_0 p_0 < 0$ і $B_3(t_1) - \gamma_0 p_0 > 0$ не можуть, що визначає можливий факт приховування виручки, і, зокрема, валютної виручки. Взагалі валютна виручка суб'єктів, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю, має підлягати обов'язковому і повному зарахуванню на спеціальні рахунки, що відкриваються і ведуться для клієнтів у комерційних банках України, які мають ліцензію НБУ, і тільки на рахунки, зазначені у контрактах з іноземними партнерами, інакше це протизаконно.

Ситуація ускладнюється з визнанням економічного злочину приховування валютної виручки ще і в тому разі, коли суб'єктом підприємницької діяльності укладається фіктивний договір з банком і якщо підприємство – одержувач коштів зареєстровано в одній із зон пільгового оподаткування. Схему поетапного виявлення злочину приховування валютної виручки можна подати так (див. рис. 4).

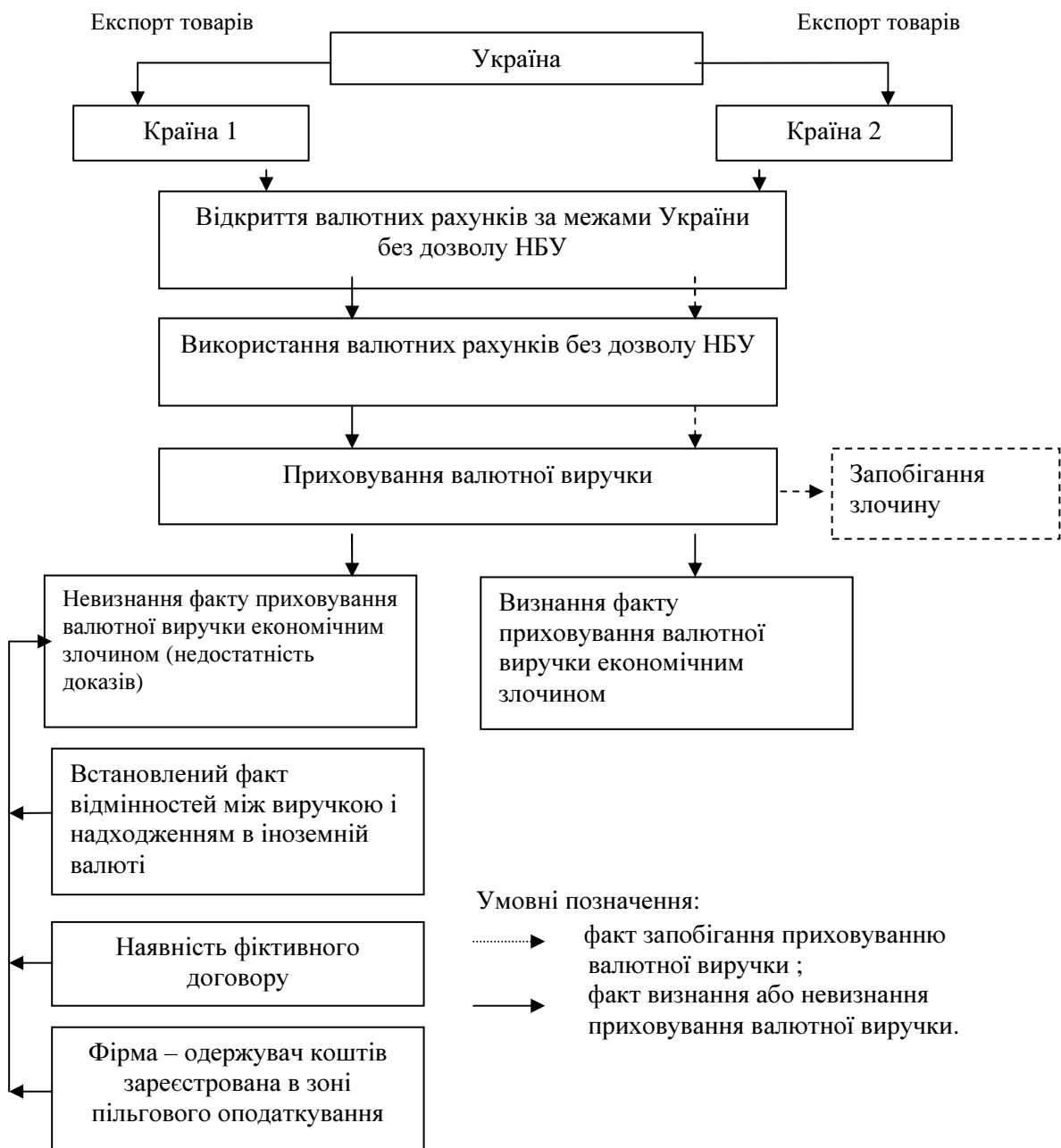

Рис. 4. Поетапне виявлення злочину приховування валютної виручки

Валютну виручку інколи відрізняють від ширшого поняття “надходження в іноземній валюті”, що вживається у чинному фінансовому законодавстві. До валютних надходжень, які не є виручкою в іноземній валюті належать іноземна валюта, одержана як дарунок, спадщина, благодійна допомога, кошти для оплати випущених акцій чи облігацій, як кредитні ресурси, внесок іноземного інвестора до статутного фонду спільного підприємства, доходи і дивіденди в іноземній валюті, одержані в результаті здійснення інвестиційної діяльності за межами країни тощо [6].

Інколи факт приховування валютної виручки не визнається економічним злочином з умислом або у зв'язку з недостатністю доказів, або, здебільшого, у зв'язку з форс-мажорними обставинами і звичайним недотриманням особою, яка здійснює зовнішньоекономічну діяльність, загального 90-денного терміну, що передбачається ст. 1. Закону України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті” від 23 вересня 1994 року, який чітко вказує, що виручка резидентів в іноземній валюті підлягає зарахуванню на їхні валютні рахунки в уповноважених банках у строки сплати заборгованості, визначені в контрактах, але не пізніше ніж через 90 календарних днів з дати митного оформлення продукції (окрім виручки резидентів в іноземній валюті за експорт фармацевтичної продукції вітчизняного виробництва, що підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у строки виплати заборгованості, зазначені у контрактах, але не пізніше ніж через 180 календарних днів з дати митного оформлення фармацевтичної продукції, що експортується, також у пролонгований термін до 500 календарних днів здійснюються розрахунки за експортно-імпортними операціями, які стосуються виконання робіт з виготовлення систем космічних ракетних комплексів, космічних апаратів, їх агрегатів та комплектуючих [1, с. 95]).

Отже, недотримання особою цього терміну дає змогу зробити попередній висновок про наявність все ж таки в її поведінці можливих ознак об'єктивної сторони складу злочину “приховування валютної виручки”, хоча якщо ці ознаки не підтверджують умислу, то факт економічного злочину не визнається, і особа сплачує лише штрафні санкції за порушення термінів розрахунків: сплата пені за кожний день протермінування у розмірі 0,3 % від суми неодержаної виручки (митної вартості недопоставленої продукції) в іноземній валюті, перерахованої у грошову одиницю України, за валютним курсом НБУ на день виникнення заборгованості.

Пеня за порушення законодавчо встановлених термінів розрахунків за зовнішньоекономічними операціями стягується з резидентів державною податковою інспекцією за наслідками документальних перевірок. Якщо затримка у розрахунках чи поставках продукції виникла не з вини підприємства, необхідно звернутись до суду (арбітражного суду, Міжнародного комерційного арбітражного суду чи Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України) з позовною заявою про стягнення з нерезидента заборгованості, яка виникла внаслідок недотримання нерезидентом термінів, передбачених експортно-імпортним контрактом. У разі прийняття цієї позовної заяви граничні терміни розрахунків зупиняються і пеня за їхнє порушення в цей період не сплачується [3, с. 453].

Якщо факт приховування валютної виручки визнаний, то необхідно зробити розмежування між тим, що економічний злочин був скоєний через відкриття валютних рахунків за межами України без дозволу НБУ, або через відкриття валютних рахунків з дозволу НБУ (див. рис. 5).

Анулювання валютних рахунків з рядом порушень є важливим етапом виявленого злочину “приховування валютної виручки”, що обов'язково завершує етап щодо повернення коштів в Україну.

Фіктивні виплати іноземному партнерові значних штрафних санкцій порушником контракту дають змогу приховати частину отриманої виручки в іноземній валюті. Приховування валютної виручки може полягати в укладанні фальшивих (фіктивних) і бартерних угод, які маскують фактичну купівлю–продаж товару, з переказом іноземної валюти – ціни договору на рахунки в іноземних банках.

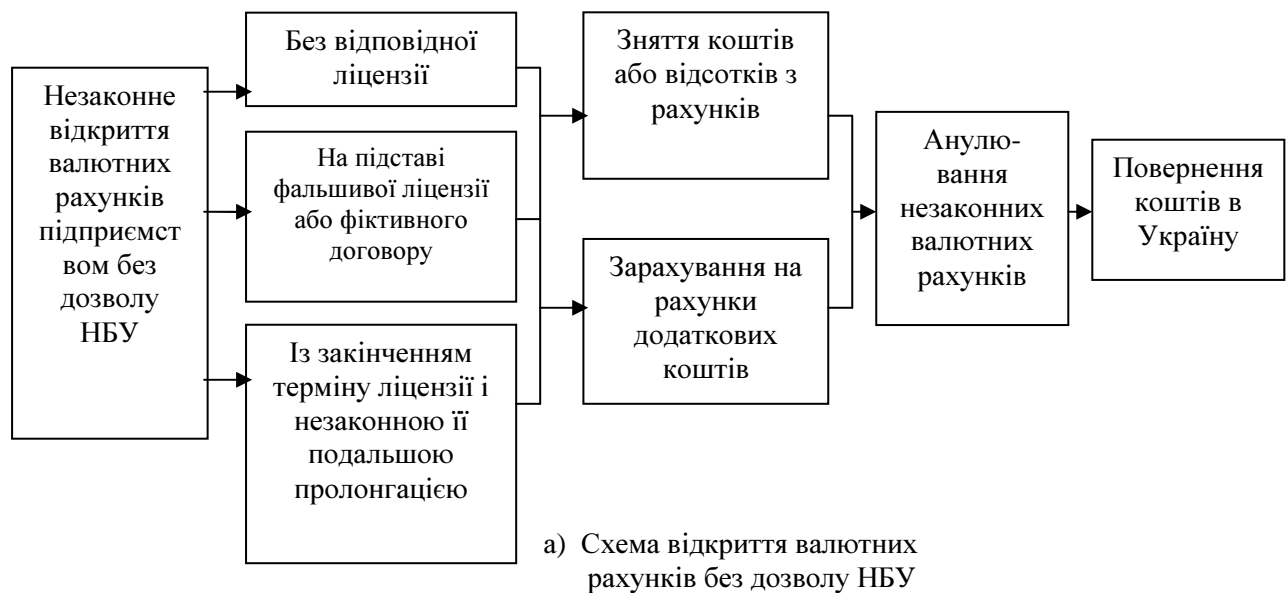

Рис. 5. Схема відкриття валютних рахунків без дозволу і з дозволу і НБУ з рядом порушень та їхнє анулювання

Висновки

Отже, особливу роль в цій ситуації відіграє використання механізмів щодо виявлення і доведення злочину “приховування валютної виручки”, будь-яке гальмування цього процесу підвищує ризик неповернення коштів в Україну. Варто пам’ятати, що приховування валютної виручки є закінченим злочином лише з моменту ненадходження виручки в іноземній валюті на рахунок уповноваженого банку у належний строк, фактичного вчинення дій, спрямованих на неповернення валютної виручки з-за кордону, умисного недекларування у визначений законодавством термін доходів в іноземній валюті (валютної виручки), одержаних резидентами за межами України, а підтвердження наявності умислу є обов’язковою суб’єктивною ознакою аналізованого злочину.

Перспективи подальших досліджень

Приховуючи отриману валютну виручку, учасники зовнішньоекономічної діяльності уникають у такий спосіб виконання покладених на них податкових зобов'язань, тому подальше дослідження цього питання у поєднанні з аналізом економічних злочинів проти порядку оподаткування, а саме ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів посилює контроль у сфері підприємництва і посилює кримінальну відповідальність для тих осіб, хто вчинить повторно цей злочин. Поетапна нормалізація ситуації у сфері оподаткування, загальне поліпшення інвестиційного клімату, стабільність законодавства і подальші позитивні зміни у сфері ринкових відносин дадуть з часом змогу інтегрувати вітчизняну економіку у світову і стимулювати розвиток різноманітних форм капіталовкладень за кордон, таких, як експортних кредитів та легальних прямих інвестицій. За таких умов приховане вивезення капіталів за кордон втратить економічне значення.

1. Дудоров О.О., Мельник М.І., Хавронюк М.І. Злочини у сфері підприємництва. Навч. посіб./За ред. М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2001. – 608 с. 2. Кабанець О. Як валюта повертається в Україну // Вісник податкової служби України. – 1999. – № 17. – с. 22. 3. Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Боса А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Центр навч. літератури, 2004. – 608 с. 4. Хома І.Б. Модель самофінансування підприємства в умовах нестабільного фінансового стану // Зб.наук.праць: Вісник НУ “Львівська політехніка” – Львів. Вид-во НУ ЛП. – № 554. – 2006. – С. 40–46. 5. Ждаов С.А. Механізми економічного управління підприємством: Монографія. – М.:ЮНИТИ – ДАНА, 2002. – 319 с. 6. Андрушко П.П. Щодо відповідальності за порушення правил про валютні операції //Юридичний вісник України. – 1997. – № 3. – С. 36–37.

УДК 658.821

І.І. ЦВЕТКОВА

Національна академія природоохоронного та курортного будівництва

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ТА РОЗУМІННЯ

© Цветкова І.І., 2007

Проаналізовано підходи до розуміння конкуренції та показаний взаємозв'язок між ними. Проаналізовані елементи поняття “конкурентоспроможність” та досліджено функціональний, змістовний, порівняльний, пропозиційний та адаптаційний підходи до розкриття поняття “конкурентоспроможність” підприємства. Показано дуалістичне сприйняття поняття “конкурентоспроможність”: як процесу та як результату. Досліджені характеристики конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність підприємства.

Approaches are analyzed to understanding of competition and the shown intercommunication between them. Analyzed elements of concept of competitiveness and functional, rich in content, comparative and adaptation approaches are explored to opening of concept of competitiveness of enterprise. Dualistic perception of concept of competitiveness is shown: how process and result. Explored descriptions of competitiveness of enterprise.

Keywords: competition, competitiveness of enterprise.

Постановка проблеми

Сьогодні в Україні всі підприємства вимушені діяти в умовах ринку, характерною ознакою якого є наявність конкуренції. Розвиток економіки, подальше роздержавлення власності, глобалізація економічних процесів сприяють підвищенню конкуренції у багатьох нішах ринку. Це